

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ
ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 23–24 травня 2019 року)

У двох частинах

Частина 1

Суми
Сумський державний університет
2019

СЕКЦІЯ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ: МЕЖІ ДОЗВОЛЕНОГО

Задорожня Г. В.

*д.ю.н., доцент, професор кафедри загальноправових дисциплін
Київського національного торговельно-економічного університету*

Неоднозначними є законодавство країн світу щодо визнання глави держави суб'єктом юридичної відповідальності. Юридична відповідальність глави держави – це вид соціальної відповідальності, яка полягає в застосуванні до нього передбачених законодавством санкцій, що забезпечуються у примусовому порядку державою. Президент апіорі може бути суб'єктом таких видів юридичної відповідальності, як конституційно-правова, цивільно-правова і кримінальна відповідальність.

Президент Мальдів несе кримінальну відповідальність за звинуваченнями у здійсненні ним злочину під час виконання своїх президентських обов'язків, проте Народне зібрання має право шляхом прийняття резолюції припинити судовий процес до закінчення строку його повноважень (стаття 127 Конституції Мальдів від 7 серпня 2008 р.). Президенти Бразилії, Лівану і Кіпру також несуть кримінальну відповідальність, наприклад, Президент Бразилії – за вчинення «загальнокримінальних злочинів» і «зловживання владою» (статті 85, 86 Конституції Бразилії від 5 жовтня 1988 р.). Отже, окремі країни визнають чинного президента суб'єктом кримінальної відповідальності.

Постає питання: чи існує інститут кримінальної відповідальності чинного Президента України? 15 жовтня 2002 р. суддя Ю. О. Василенко, маючи, на його думку, достатні докази того, що в діях чинного Президента України Л. Кучми вбачається склад злочину, порушив проти нього дві кримінальні справи, чим створив прецедент на всьому пострадянському просторі. Згодом цей суддя зауважив: «Мене цікавив суто правовий погляд на це, тобто що з цього приводу говорить закон» [1]. Іншими словами, суддя Ю.О. Василенко намагався знайти відповідь на питання: чи можна чинного Президента України притягнути до кримінальної відповідальності. Цей судовий прецедент у наукових і політичних колах було сприйнято неоднозначно. Так, В. В. Медведчук назвав такий крок судді «правовим нігілізмом», О.В. Лавринович – «дискутивним», посиляючись на недоторканність Президента України, Б.П. Футей – правомірним, оскільки порушення кримінальної справи не порушує гарантій його недоторканності та не стосується

процедури імпічменту. М.В. Савчин, проаналізувавши національний досвід, зауважив: «Питання про порушення кримінальної справи щодо Президента України під час здійснення ним своїх повноважень сьогодні так і залишається дискусійним» [2, с. 396]. Проте Ю.О. Василенко вважає: «Принцип недоторканності Президента, полягає в тому, що Президент не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності. Тобто порушувати кримінальну справу проти нього можна, але притягнути його до кримінальної відповідальності не можна, оскільки існує певна процедура» [1].

КПК України визначаючи вичерпний перелік суб'єктів, щодо яких можливе відкриття кримінального провадження, а також обвинувачення у вчиненні ними кримінальних правопорушень, вказав лише на «Президента України, повноваження якого припинено» (частина 12 статті 31) [3, ст. 88]. Крім того, цей Кодекс встановив особливий порядок кримінального провадження щодо «кандидата у Президенти України» (стаття 480), натомість названий документ не розглядає чинного Президента України як суб'єкта кримінальної відповідальності і не відносить його до тих осіб, проти яких можна порушувати кримінальну справу. Отже, принцип недоторканності чинного глави держави України надає йому повні гарантії від будь-якого кримінального переслідування і кримінального покарання.

Водночас постає питання: наскільки виправданим є такий обсяг недоторканності чинного глави держави, оскільки він фактично стає поза межами дії кримінального законодавства, тобто понад галузевим законодавством? Конституційне законодавство країн світу по-різному вирішує це питання. «Виняток із загального правила становить Португалія, де процедура імпічменту по суті поєднана з кримінальним переслідуванням» [4, с. 217 – 218]. У Греції та Угорщині кримінальне переслідування глави держави за діяння, не пов'язані зі здійсненням повноважень президента, можливе тільки після закінчення строку цих повноважень [5, с. 288]. Натомість проти Президента Коста-Ріки можна порушити кримінальне провадження, проводити кримінальне переслідування, він може бути засуджений за згоди Законодавчих зборів (стаття 151 Конституції Коста-Ріки від 7 листопада 1949 р.). Отже, конституційно-правова практика допускає можливість притягнення глави держави до кримінальної відповідальності, проте вимагає дотримання спеціальної процедури, складовою якої є згода парламенту.

Важливим є питання адміністративної відповідальності глави держави. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747–IV встановив, що Вищий адміністративний суд України може визнати «дії чи бездіяльність» Президента України «протиправними» і зобов'язати його «вчинити певні дії» (стаття 171–1). Проте цей Кодекс не визначив механізм притягнення глави держави до такої відповідальності,

що фактично унеможливило й сам факт відповідальності. Президент України є носієм не лише публічно-правового статусу, а й фізичною особою, яка зобов'язана на рівні з іншими громадянами дотримуватися, наприклад, правил дорожнього руху, тому він апріорі може бути суб'єктом адміністративної відповідальності (наприклад, штраф; відшкодування шкоди, заподіяної його протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю).

Підсумовуючи наведене, доходимо висновків:

1) Президент України відповідно до національного законодавства може бути суб'єктом конституційно-правової і цивільно-правової (матеріальної) відповідальності, проте не кримінальної;

2) прийняття Закону України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» не охопить правовим регулюванням весь комплекс правовідносин, пов'язаних з інститутом імпічменту Президента України. Тому пропонуємо: а) внести зміни до Закону України «Про регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 р., виклавши частину 1 статті 174 цього Закону в такій редакції: «Спеціальна тимчасова слідча комісія здійснює свою роботу відповідно до Конституції і законів України»; б) прийняти Закон України «Про імпічмент Президента України», що врегулює порядок діяльності та повноваження спеціальної тимчасової слідчої комісії, створення якої передбачено частиною 3 статті 111 Конституції України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Івшина Л. Професійна хвороба суддів – байдужість до людини за ґратами / День. 2006. 3 черв. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/nota-bene/yuriy-vasilenko-profesiynahvoroba-suddiv-bayduzhist-do-lyudini-za-gratami>.
2. Конституційне право України. Академічний курс: [підруч.]: у 2 т. / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. К. : Юрид. думка, 2008. Т. 2. 800 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. №4651 – VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9 –10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
4. Серьогіна С. Г. Теоретично-правові та організаційні засади функціонування інституту президентства в Україні: [моногр.]. Х. : Ксілон, 2001. 280 с.
5. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. Академ. курс : [підруч.]. К. : Юрінком Інтер, 2008. 472 с.